

MASTERCLASS
Licht op openbare ruimte
IN DE REGIO

Gemeente Groningen

Inhoud

3-4	Voorwoord
5	Stationsplein - Station
6-7	Stadsbalkon
8	Stationsplein - Peerd van Ome Loeks
9	Ubbo Emmiusstraat - Groninger Museum
10	Zuiderdiep - RO/EZ-gebouw
11	Zuiderdiep
12-13	Grote Markt - overzichtsfoto
14	Grote Markt - lichtmast
15	Hoek stadhuis - lichtmast
16	Grote Markt - Martinitoren
17	Martinikerkhof - gaslantaarns
18	Turfsingel
19	Poelestraat
20-21	Vismarkt - overzichtsfoto
22-23	Jannie Visscher, wethouder gemeente Groningen
24	Groninger Museum / Colofon

Voorwoord

Als je in het donker iets wilt zien, moet je zorgen voor verlichting. Zo eenvoudig is het. Als je in de openbare ruimte in het donker iets wilt zien, wordt het wat gecompliceerder. Het simpelweg installeren van voldoende verlichting is dan niet voldoende. Het is zaak ook rekening te houden met veiligheid, leefbaarheid, lichthinder en energiebesparing. In de regionale Masterclass Licht op openbare ruimte wordt ruimschoots aandacht besteed aan deze aspecten.

Groningen was op 11 maart 2008 gaststad van de regionale Masterclass Licht op openbare ruimte. De gemeente Groningen kent een rijke historie. Ontstaan uit een brinkdorp ontwikkelde Groningen zich in zo'n duizend jaar tot een stad met 182.000 inwoners. Dat levert behalve een kleurrijke geschiedenis, ook een aantal prachtige historische gebouwen op. Een groot aantal daarvan is rijksmonument. Om de stad ook in het donker in al haar pracht te kunnen tonen, is een aantal gebouwen 's avonds aangelicht. Bij het aanlichten heeft de gemeente goed rekening gehouden met het energieverbruik, want Groningen hecht zeer aan duurzaamheid. In het collegeprogramma Sterk, Sociaal en Duurzaam 2006 – 2010 hebben burgemeester en wethouders zich ambitieuze doelen gesteld. De stad moet in deze periode de meest duurzame stad van Nederland worden. Daarnaast wil Groningen in 2025 energieneutraal zijn.

Dat goede keuzes in de openbare verlichting daaraan kunnen bijdragen, heeft Groningen goed begrepen. Zo krijgen Groningse armaturen dit jaar een DynaDimmer ingebouwd, waarmee de verlichting kan worden gedimd. Verder bereikt Groningen een afname van het energieverbruik onder andere door het vervangen van kwik lampen door natriumlampen, het gebruik van efficiënte armaturen en

lichtbronnen, het verwijderen van niet effectieve verlichting en het optimaliseren van de in- en uitschakeling van verlichting. Tijdens de masterclass lieten drie proefopstellingen zien, waaronder twee met innovatieve ledarmaturen, welke mogelijkheden er nog meer zijn om op dit gebied energie te besparen.

Groningen is met alle inspanningen in de openbare verlichting op de goede weg richting het behalen van haar duurzaamheidsdoelstellingen. De gemeente laat daarin ook doelstellingen als het creëren van veiligheid, leefbaarheid en het tegengaan van lichthinder een belangrijke rol spelen. Dit hebben we kunnen ervaren tijdens de lichtexcursie door de openbare ruimte van Groningen. Het zijn al deze doelstellingen tezamen die deze historische stad aan het begin van de 21^e eeuw niet alleen stevig op de 'duurzaamheidskaart' zetten, maar die mede ervoor zorgen dat Groningen een comfortabele openbare ruimte heeft, waarin burgers zich thuis voelen.

In dit boekje kijken we terug op de lichtexcursie van de Masterclass Licht op openbare ruimte. U ziet goede en minder goede voorbeelden van openbare verlichting in de gaststad Groningen.

Bea Reuver

Projectleider Masterclass Licht op openbare ruimte

Stationsplein - Station

Het gebied tussen het zeer fraaie station Groningen (uit 1896) en de Stationsweg, het Stationsplein, heeft sinds 2002 een ware metamorfose ondergaan. Om het busstation overzichtelijker te maken, werd het aparte gedeelte voor stadsbussen afgebroken. Alle streek- en stadsbussen vertrekken nu vanaf de oostkant van het plein. Enkele buslijnen hebben een halte direct aan de Stationsweg gekregen. Op het plein is gekozen voor functionele verlichting met een hoog lichtniveau. Dit om de sociale veiligheid te garanderen. Een deel van de Stationsweg (ter hoogte van het Stadsbalkon) is bij wijze van proef voorzien van CDM T lampen, die een helder, wit licht geven. Dezelfde lampen zijn gebruikt op het Stadsbalkon.

Stadsbalkon - Stadsbalkon (fietsenstalling ondergronds)

Het bijzondere Stadsbalkon maakt deel uit van de metamorfose van het Stationsplein. Het is als het ware een twee-laags plein voor het station. Het 'bovenplein' is zowel een doorgang als verblijfsgebied. Het 'onderplein' is een fietsenstalling die plaats biedt aan maar liefst ruim 4.000 fietsen. Het is tevens een doorgaande fietsroute.

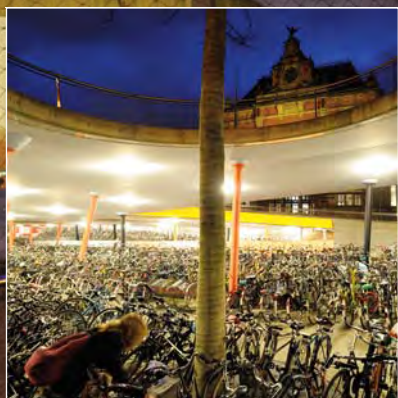
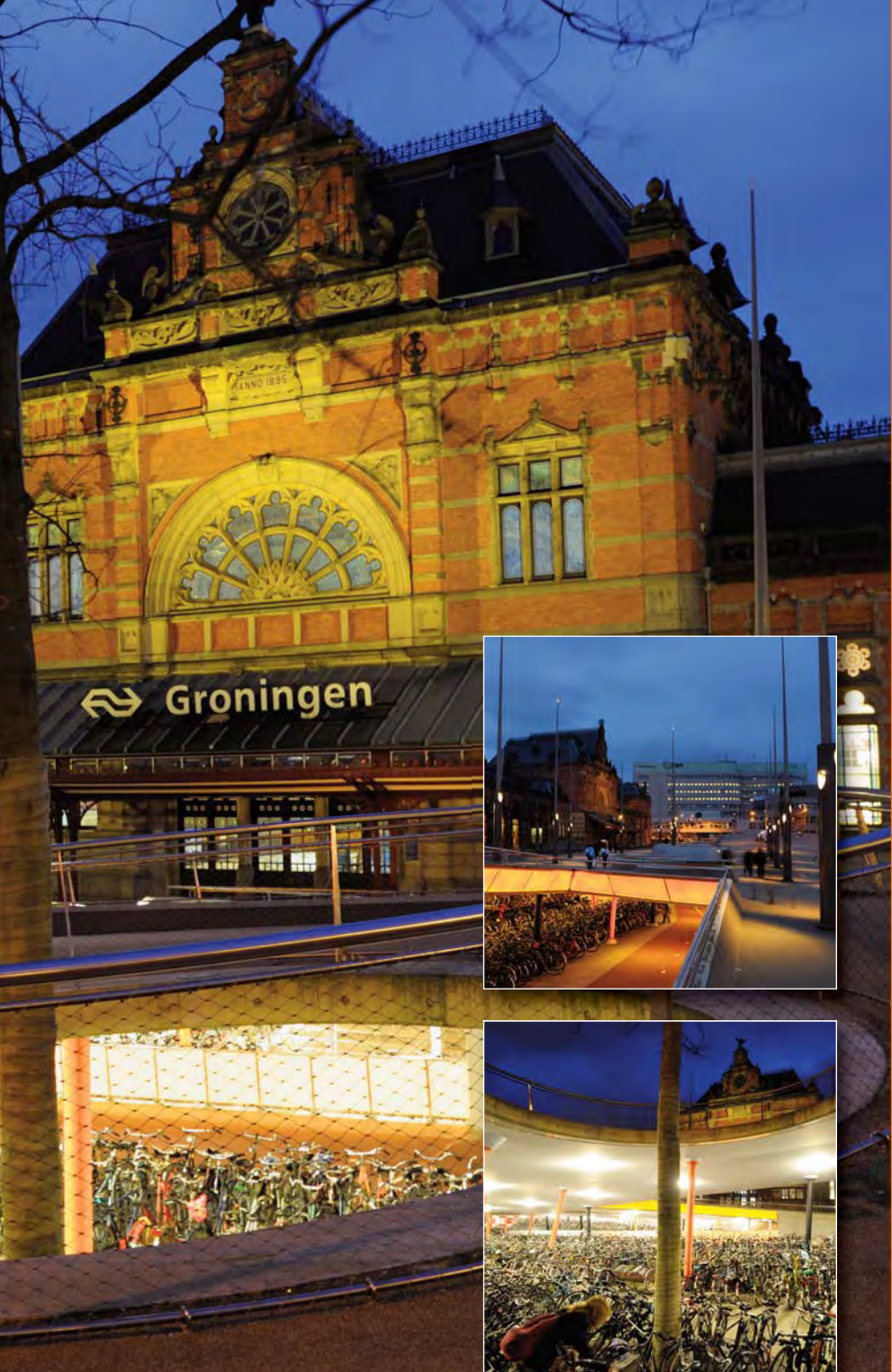
De gemeente heeft het oorspronkelijke lichtplan voor het Stadsbalkon, afkomstig van de architect, gewijzigd. Dit leidde tot een energiebesparing van 50%. Zo is de verlichting in de fietsenstalling aangesloten op een managementsysteem dat op basis van de hoeveelheid daglicht de verlichting kan bij of afschakelen.

De lichtmasten op het 'bovenplein' zijn ontworpen door de gemeente Groningen en bestaan uit twee aan elkaar vast gelijmde delen. De basis is van staal, terwijl het bovendeel is gemaakt van composietmateriaal. De armaturen zijn voorzien van CDM T lampen. Deze lam-

pen geven helder, wit licht. Wit licht is hier zeer geschikt. Het zorgt voor een goede gezichtsherkenning en bevordert zo het veiligheidsgevoel. Bovenin de lichtmast is, puur uit esthetisch oogpunt, een ledunit geplaatst. De ledunit heeft geen bijzondere betekenis. Het idee was om het bovenste deel van de mast te laten meebewegen op de wind, waardoor de ledunit de bewegingen van de mast zou volgen. Om constructieve redenen is hiervan afgestapt.

De onverzinkte lichtmasten zijn voorzien van FUM ceramische coating. Deze coating wordt voornamelijk in de offshore gebruikt. Groningen had enkele jaren geleden de primeur met de toepassing ervan op lichtmasten. De coating is milieuvriendelijker dan verf en is dermate hard en slijtvast, dat de masten optimaal beschermd zijn tegen beschadiging door fietsen. Daarnaast hoeven met FUM ceramische coating behandelde lichtmasten minder vaak geschilderd te worden.

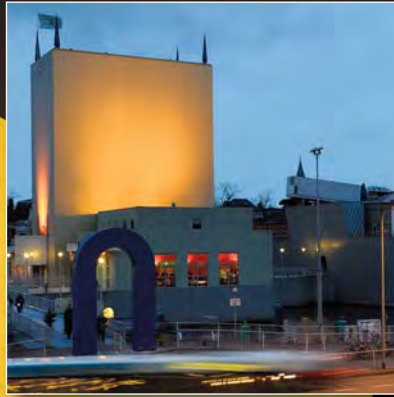
Stationsplein - Peerd van Ome Loeks

Spierwit is het Peerd van Ome Loeks, het standbeeld dat op het Stadsbal kon te bewonderen is. Het beeld, dat in 1959 gemaakt werd door beeldhouwer Jan de Baat, verwijst naar het Groningse volkswijsje 'Ome Loeks'. Een spot aan de lichtmast op het bovendeel van het Stadsbalkon licht het witte beeld met, eveneens, wit licht aan.

Ubbo Emmiusstraat - Groninger Museum

Aan de overkant van het Stationsplein staat het Groninger Museum, dat meteen opvalt dankzij de opvallende kleuren van het gebouw. De openbare verlichting voor het Groninger Museum bestaat uit lichtmasten met bollen en vormen architectonisch één geheel met het gebouw. De verlichting voldoet niet aan de huidige beleidsbepalingen van de openbare verlichting in Groningen. Het is inefficiënte verlichting en veroorzaakt veel onnodige lichtvervuiling. De helft van het licht schijnt hier doelloos de lucht in. Toen de lichtmasten geplaatst werden, was daar nog geen oog voor. De verlichting heeft ook nadelige effecten op de camera's van de brugwachter. Dit probleem is opgelost door de verlichting uit te schakelen wanneer de slagbomen bediend worden.

Zuiderdiep - RO/EZ-gebouw

Op de hoek van de Ubbo Emmius straat en het Zuiderdiep staat het gebouw van de gemeentelijke dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken (RO/EZ), dat geheel is gebouwd in de stijl van de Amsterdamse School. Aan de zijkant van het gebouw is een prachtig glas in lood raam te zien. De overspanningarmaturen hier zijn van Louis Poulson, type ICON. Dit type armatuur is in nauw overleg tussen de stedenbouwer, beheerder en installateur gekozen. De verlichting moest niet alleen functioneel zijn, maar ook een bijdrage leveren aan het kwaliteitsbeeld van de inrichting van de binnenstad. Omdat dit armatuur ook geschikt is voor wandmontage en de kap enigszins lichtdoorlatend is, is voor dit type gekozen.

Zuiderdiep

De lichtmasten aan het Zuiderdiep zijn geschikt gemaakt om banieren aan op te hangen. Het Zuiderdiep is een belangrijke en in het oog springende straat in de binnenstad. Bij evenementen, manifestaties of andere activiteiten krijgen de lichtmasten banieren die extra aandacht geven aan de betreffende gebeurtenis. De masten zijn door de gemeente zelf ontworpen. De gemeente Emmen heeft deze lichtmast gebruikt als basis voor een lichtmast die in de binnenstad van Emmen moet komen.

Grote Markt - overzichtsfoto

Het monumentale stadhuis is prominent aanwezig op de Grote Markt. Aan de andere kant van het plein staat de Martinitoren, bij Groningers beter bekend als 'd'Olle Grieze'. De Grote Markt heeft een centrale functie in de binnenstad. Naast de wekelijkse markten worden hier veel manifestaties, optredens en evenementen gehouden. Er is behoefte aan veel licht (tien keer zoveel als in een woonwijk), met name vanwege de openbare orde en veiligheid. De hoge lichtmasten staan garant voor de benodigde hoeveelheid licht.

Grote Markt - lichtmast

De hoge lichtmasten op de Grote Markt zorgen voor veel licht. Bij evenementen kunnen de lampen afzonderlijk op afstand worden uitgezet of gedimd. Onderin de lichtmasten zijn water- en elektriciteitsvoorzieningen aangebracht. Marktkooplui en kermisexploitanten kunnen deze voorzieningen gebruiken. Stroomaggregaten kunnen hierdoor achterwege blijven. Ook Wintercity (kunstijsbaan rond de kerstdagen) maakt graag gebruik van de voorzieningen.

Hoek stadhuis - lichtmast

De nostalgische lantaarns op de hoeken van het stadhuis zijn van giet ijzer gemaakt. Om de juiste sfeer uit te stralen, zitten in deze lantaarns nog steeds gloeilampen. Deze lampen zijn van hetzelfde type als in verkeerslichten. Deze gloeilampen zijn goed bestand tegen schokken en trillingen. Helaas zijn ze niet energiezuinig.

Grote Markt - Martinitoren

Niet over het hoofd te zien op de Grote Markt: de Martinitoren. Ooit was de toren 127 meter hoog, maar door het afsteken van vreugdevuren bij het vertrek van Spaanse en Waalse troepen in 1577 is de toren deels afgebrand. In 1627 kreeg de Martinitoren zijn huidige hoogte van 97 meter. De Martinitoren wordt aangelicht met hogedruk natriumlampen. Dit om de lichte kleur van het Bentheimer zandsteen, waaruit de toren is opgetrokken, een warme indruk te geven.

Martinikerkhof - gaslantaarns

18 gaslantaarns verlichten op bijzondere wijze het Martinikerkhof. De Kamer van Koophandel en Fabrieken schonk de lantaarns in de zestiger jaren aan de gemeente Groningen. In elke lantaarn brandt een waakvlam. Wanneer de openbare verlichting wordt ontstoken, gaat in de lantaarn een gasklep open zodat de lantaarn gaat branden. Qua lichttechniek heeft deze verlichting niet veel te bieden. Een vlam geeft nu eenmaal niet veel licht en voldoet aan geen enkele verlichtingsrichtlijn. De onderhoudskosten zijn hoog en in termen van duurzaamheid is het de minst efficiënte en energiezuinige verlichting. Toch willen de Groningers de gasverlichting niet graag missen. De gemeente is daarom bereid de nadelen ervan voor lief te nemen.

Turfsingel

Langs deze weg staat de meest duurzame verlichting die thans beschikbaar is. De verlichting is een proefopstelling voor de nieuwste lichtbron van Philips, de CosmoPolis lamp. Op dit moment is het de meest energie efficiënte witte lichtbron. De lichtmast is geheel voorzien van FUM ce ramische coating.

Poelestraat

In deze straat komt veel uitgaanspubliek. Zo nu en dan vinden hier onregeligheden plaats. De straat wordt in de gaten gehouden middels cameratoezicht. De politie wil hier graag invloed kunnen uitoefenen op de verlichtingssterkte van de openbare verlichting. Vooral bij onregeligheden hechten zij er veel belang aan om meteen meer licht te kunnen laten schijnen. Speciaal voor de masterclass is een demonstratieopstelling gemaakt waarmee op afstand de lichtsterkte kan worden aangepast.

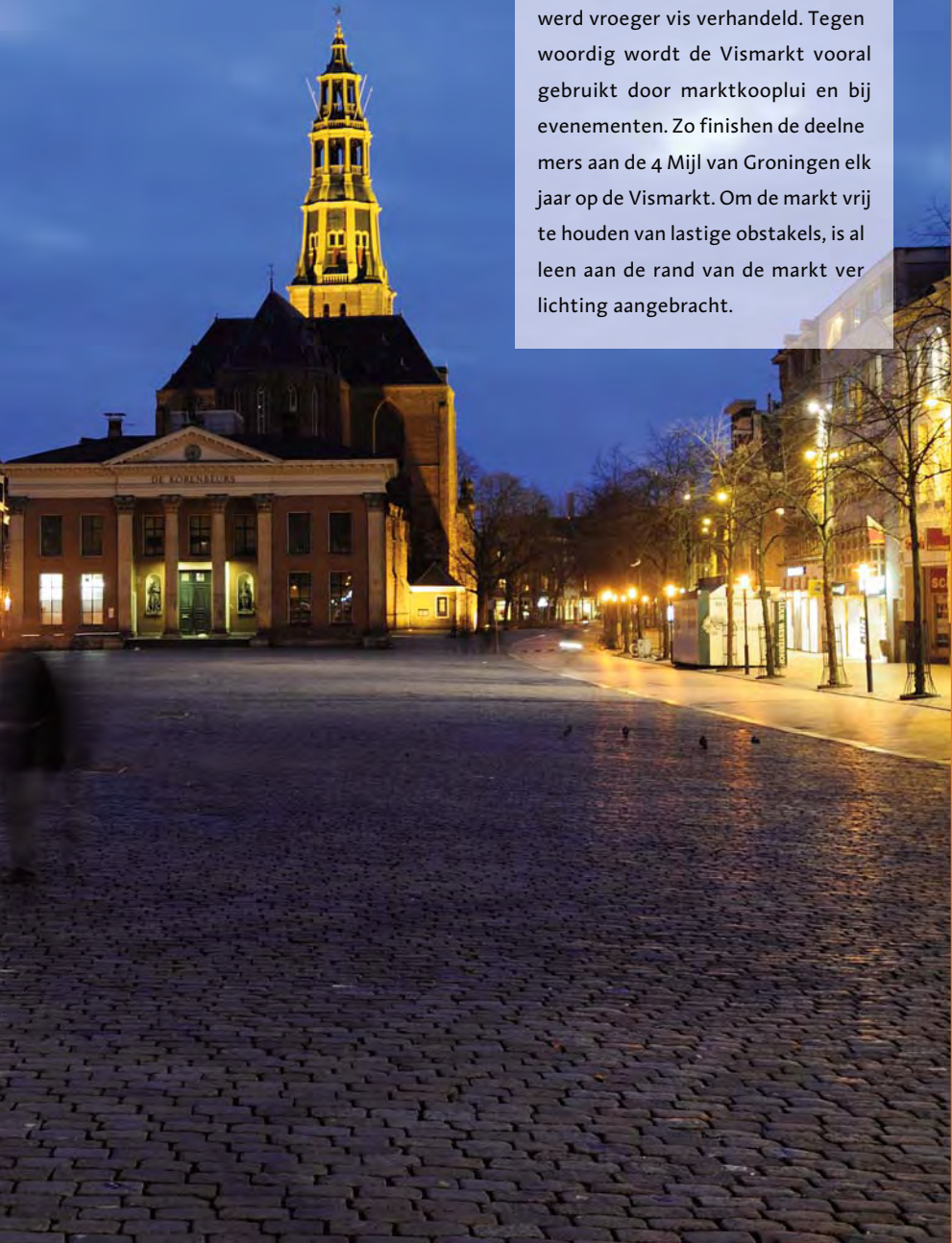

Demonstratieopstelling.

Vismarkt - overzichtsfoto

De naam zegt het al: op de Vismarkt werd vroeger vis verhandeld. Tegenwoordig wordt de Vismarkt vooral gebruikt door marktkooplui en bij evenementen. Zo finishen de deelnemers aan de 4 Mijl van Groningen elk jaar op de Vismarkt. Om de markt vrij te houden van lastige obstakels, is alleen aan de rand van de markt verlichting aangebracht.

Wethouder Jannie Visscher:

"Door slim om te gaan met openbare verlichting krijg je een win-winsituatie"

De gemeente Groningen heeft haar zaakjes over het algemeen goed op orde als het gaat om openbare verlichting. Toch was de avondwandeling die wethouder Jannie Visscher tijdens de masterclass door haar eigen stad maakte, op zeker gebied ook voor haar een eyeopener. "In theorie ben je natuurlijk op de hoogte van goede en slechte voorbeelden in de openbare verlichting. Het was goed om die voorbeelden nu met eigen ogen te zien."

Door de grote ervaring die de gemeente Groningen heeft op het gebied van openbare verlichting, was het een uitstekende gaststad voor de regionale Masterclass Licht op openbare ruimte op 11 maart. Die ervaring is deels een gevolg van de grote duurzaamheidsambitie van de gemeente. "Als gemeentebestuur willen wij een wezenlijke bijdrage leveren aan de oplossing van de klimaatproblematiek", vertelt Jannie Visscher. "Ons streven is om in 2025 klimaatneutraal te zijn. Eén van de mogelijkheden om dat te realiseren, en één waarbij wij zelf aan de knoppen zitten, is het doen van aanpassingen in de openbare verlichting."

Aangename omgeving

De gemeente Groningen is al jarenlang bezig met het aanbrengen van verbeteringen in de openbare verlichting. "Naast ons streven naar duurzaamheid, willen we ook zorgen voor een aangename omgeving. Een stad waar het prettig en veilig toeven is. In 2006 bijvoorbeeld, hebben we besloten onze stadslichten te gaan dimmen. Dat bespaart energie en voorkomt lichthinder. Sommige keuzes uit het ver

leden hebben niet zo goed uitgepakt, die hebben we ook laten zien tijdens de wandeling. Zo heeft een architect voor een bepaalde straat lampen ontworpen die op zich heel mooi zijn, maar die qua verlichting op straat en de stoep slecht zijn voor de sociale en verkeersveiligheid. Dergelijke fouten willen we in de toekomst natuurlijk voorkomen."

Schijnveiligheid

"Het aardige van de masterclass is, dat je met collega bestuurders door de stad loopt en kunt laten zien wat mogelijk is. Onderling kun je zo ideeën uitwisselen.

Doordat ik tijdens de wandeling zelf de verschillen kon zien tussen verschillende soorten verlichting, realiseerde ik me hoe goed het is om ook burgers, bedrijven en raadsleden hierbij te betrekken en ook hen die voorbeelden te laten zien. Sommige mensen zijn van tevoren wat huiverig om over te stappen op energiezuinige verlichting, uit angst voor minder licht en minder veilige situaties. Terwijl, als je kijkt naar de felle lampen op bedrijventerreinen, die bieden een schijnveiligheid. Die spotlights schijnen zo fel, dat inbrekers in de schaduw van dat licht gewoon hun gang kunnen gaan. Of neem nu het aanlichten van gebouwen. Met nieuwe technieken kun je beter richten en dus mooier en zonder lichthinder aanschijnen, terwijl je veel minder energie gebruikt."

Win-winsituatie

Jannie Visscher vindt het belangrijk om de lijnen van communicatie met het bedrijfsleven en burgers open te houden, zeker ook als het gaat om openbare verlichting. "Je moet als gemeente niet meteen aankomen met allerlei regels en verordeningen. Je moet samen kijken en ontdekken wat je allemaal kunt bereiken. Zo kun je bedrijven op bedrijventerreinen vragen of ze 's nachts hun reclamelichtborden willen uitzetten. Er is dan toch niemand die het ziet."

"Uiteindelijk gaat het er om, dat je samen een win-winsituatie creëert", besluit Jannie Visscher. "Door slim om te gaan met openbare verlichting kun je én CO₂ reductie realiseren én de openbare ruimte mooi en veilig inrichten. En het is nog plezierig voor de portemonnee ook."

Colofon

11 maart 2008

MASTERCLASS **Licht op openbare ruimte** IN DE REGIO

Dit boekje is een uitgave van:

Dynamicom B.V. Locatiecode AB4610

Spaklerweg 20, Amsterdam

Postbus 41920, 1009 DC Amsterdam

telefoon 020 597 35 61

Bezoek ook eens onze internetsite via

www.dynamicom.nl.

U kunt Dynamicom mailen via:

dynamicom@nuon.com.

Teksten : Marjon Hoogesteger tekst en
communicatie.

Ontwerp: Designwise.

Foto's : Foto Ellen Martens.

M.u.v. pagina 18 en inzetfoto

pagina 19: Martin Vergeer en

pagina 23: Jeroen van Kooten.

Print : TED Gigaprint

